

(razun naselišč) 9748 štirjaških milj velika, kjer 35 mil. in 500,000 prebivavcov živi; stroškov ima za 385 milijonov; dolgova pa 1330 mil. tolarjev; med ljudstvom ima pap. denarja za 100 milijonov; vojakov je za navadno na Francoskim 265,465, vojniških bark pa 328 s 8000 topi, 4352 trgovskih bark, na katerih imajo Francozi za 613,048 lajt razniga blagá; na Francosko se pripelje na leto za 230 mil. blagá, izpelje se ga pa za 291 mil. tolarjev. — Angleško z Irskim vred (razun naselišč) obseže velikost za 5711 štirjaških milj; kjer je 28 mil. prebivavcov; stroškov ima angleška država za 350 mil.; dolgá pa za 5000 mil. tolarjev; na Angleškem in Irskem je papirnatiga denarja za 210 mil. med ljudstvom, vojakov ima za navadno 129,000, vojniških bark 678 s 18,000 topi; trgovskih bark imajo Angličani 23,233, na katerih se za 2,994,166 lajt blagá po morji v razne kraje prepelje; na Angleško in Irsko se celo leto blagá za 510 mil. pripelje, izpelje se ga pa za 410 mil. tolarjev. — Prusko (Prajsovsko) je 5104 štirjaških milj veliko ter šteje 16,400,000 prebivavcov; stroškov ima za 94 mil., dolgova pa za 180 mil., v Prusii je pap. denarja za 55 mil. med ljudstvom, vojakov je za navadno v ti deželi 217,200, vojniških bark 38 s 84 topi, trgovskih bark pa 977, na katerih je za 40,977 lajt razniga blagá.

Národské staríce.

Šestnajsti list.

Ljubi moj Jože! V národnih staricah pridem danes do nekdanjih slovenskih mest; torej začnem tukaj z Oglejam po latinsko Aquilea imenovanim. To mesto so bili Rimljani pozidali za bran proti divjaškim ljudstvom. Se vé, da je tu med Vindi posebno veliko Rimljanov stanovalo. Istrani in drugi Ilirci so hodili sémkaj po vino, kjer so ga v sodih na voze nakladali. Tu so kupovali tudi olje in drugo blago, ki je po morji prišlo. Za vse to so dajali sužne, živino in kože. Tu so tudi zlato spirali, in zraven so imeli tudi bogate železne rudnike. Dandanašnji še nekatere italijanske besede per tistih, ki železo obdelujejo, pričajo, da je to obdelovanje od italijanske strani na Krajnsko prišlo. V Železnikih je najpervo postavljena hiša, še zdaj Palmada imenovana, kakor pravijo za to, ko so bili prvi ljudje iz Palme sémkaj prišli stanovat. Pred dvajsetimi leti se je kamen z letnicami pri tej prenašeni hiši na tleh valjal, ali bi ga bilo še najti, ne vé. Da spet od Ogleja govorim, imenoval se je tudi drugi Rim in najpoglavitiši terdnjava rimskiga cesarstva je bil. Ob začetku keršanstva je bil tu sedež očaka, kateri je delječ okoli imel največi duhovno oblast. V tem mestu je veliko mučnikov krono mučenstva doseglo. V letu 452 po Krist. rojstvu ga je bil Atila, hunski vojvod, razdjal. Dalje so bile nekdanje slovenske mesta Timavus Tamov, zdaj Št. Ivan, kjer je bil Diomedov tempelj. Po eniga belliga konja so Diomedu darovali. Da je Diomed ob tem morji gospodoval, pričuje to, ker so se nekateri tukajšni otoci Diomedovi imenovali. V tem mestu sta bila dva gaja; eden Argivske Jovine, drugi Etolske Divjane.

Ljubi moj prijatelj, danes naj bo dosti od staric, da boš še za novice kaj časa imel. Z Bogam!

Tvoj stari prijatelj Benkov Tone,

Pogled po Senožeški okolici na Notrajskim.

Hvala pisateljama, ki sta Senožeče in goro svetiga Urbana popisala; pozabila pa sta marsikterih reči in drugih imenitnost Senožeške okolice, ki jih hočemo popisati, in pri ti priliki nekatere želje razodeti.

Če je res, de je župan skerben mož, se nadjamo, de ne bo za naprej terpel, de bi kakor do zdaj toliko ostudnih psov po Senožečah se klatilo; srenjskemu svetovavstvu pa nasvetvamo, de bi davk za pse vstanovilo, kar je silno potrebno.

Tistim razujzdancam pa, ki v Senožečah in v bližnji okolici mlade drevesca poškodovajo, rečemo, de je njih ravnanje grozno hudobno, in ojstriga kaznovanja vredno.

Senožeška kaplana prebivata v prav slabi hišici in dobro bi bilo, ako bi se srenja ti suhoti usmilila!

Zapustimo Senožeče in podajmo se proti Razdertim. Pol ure od Senožeč je grič z imenom Smoljevo, kjer se vode ločijo. Voda, ki teče v Razderto, teče v černo, voda pa, ki teče v Senožeče, v jadransko morje. Bog daj, de bi v Senožečah gnojniša, ki ulice ognjusijo, potrebila! Iz Smoljeviga stopi popotnik v Razderto, ki ima 70 hiš, 600 prebivavcov, cerkev, šolo in kaplana in prav lepo glaseče zvonove. Razderčani so vozniki in kerčmarji in prav veliko zaslužijo, ker ni kmalo taciga kraja, kjer bi se toliko ptajcov in voznikov shajalo. Za cestnino, ki je v najemu, se plača okolj 15,000 goldinarjev na leto, od konja 2 ali 3 krajcarje; najemnik ima gotovo tudi nekaj dobička, in po tem takim mora nar manj 600,000 konj med letam skozi Razderto iti. V tej vasi se cesti ločite; ena pelja proti Terstu in Ljubljani, druga proti Ipavi. Na tej cesti, en streljaj od Razdertiga, se vidi na levi strani ceste gojzd Berda, v katerim le večidel hrastovje (*quercus robur*) in prav malo mecesna raste, ki ga je nek borštinar pred nekimi leti zasadil; na desni strani pa je hrib Nanós. V Berdi se le lapor, na Nanosu pa večidel le apnjenik najde. Od tega se je dobra in rodovitna zemlja odločila in v dolino pogreznila, in tako se je prvi Nanós, ki ga je narava nanesla, razderl in proti vasi, ki se sedaj od te razdertije Razderto imenuje, privalil. Iz te besede so Nemci, ki so že marsiktero slovensko besedo popačili, Prewald (Razderto) skovali.

Na obéh krajih ceste so bili v letu 1809 nasipi, in tukaj so se posebno Teržačani pod vodstvom generalov Turn in Brigido s Francozam hudo bojevali, kar nam je nek nekdanji brambove pravil, ki je modro (plavo) sukno zagledaje v bližnji hlev pobegnil.

Ne dalječ od Berde je vas Vitovše in blizo nje raste vino Grumovic, prav dobra kaplica. Pot na Nanós je samo v enih krajih slaba; pride se h skalí, od ktere pravijo, de je na nji sv. Jerom sedel. Ne dalječ od te skale je cerkev sv. Jeroma, ki je okolj 300 let stara. Ta cerkev se iz jadranskiga morja prav dobro vidi. Mornarji se po nji ravnaajo, in zavolj tega jo dajo Teržačani vsako leto pobeliti. Cerkev je v taki samoti, de so pred nekimi leti iz zvonika (turna) zvonove vkradili; zdaj jih pa, kadar je shod, z volmi tjé perpeljejo.

Pol ure od cerkve je verh Nanosa, ki je okolj 5000 čevljev čez morje visok. Na njem je velika planjava, kjer na letu okolj 60,000 centov sená nakosijo; sadijo tudi kmetje na tem hribu veliko zelja, ker mu tukaj bolhé in gosence ne škodovajo, in ga v bližnje doline in clo v laško deželo prodajajo. Letas so, ko so živali v drugih krajih mlade rastlike pojedle, nek za več kot 500 gold. zelja (kapusa) prodali.

Na Nanosu se ravno to vidi, kot na gori sv. Urbana, kjer so uni dan, kakor se je v „Novicah“ bralo, neki Senožečani mraknenje sonca gledali. Vidiyo se pa tudi mesta Gorica, Oglej, Pirana; temu mestu bližnji svetilnik (Leuchthurm) in pri jasnim nebu z dobrim daljnogledam tudi Benetke, od kodar terjak dobivamo tolažbo za nepokojne otroke. Dobro bi bilo, ako bi bilo mogoče z njim tudi odrašene nepokojneže

vtolažiti. V enim kraju Nanósa raste drevó „Juniperus Sabina“, strupeno ali smerdljivo brinje, *Sevenoder Segelbaum*. Bog vé, kdo de ga je zasadil? Razun mnogih zlahtnih zeljš se dobí na tem hribu toliko arnike (*arnica montana*), de jo kmetje nabirajo in v Terst na prodaj nosijo.

(Dalje sledi.)

Novičar iz slovenskih krajev.

Xp. Iz Celja. 1. dan t. m. so se začele zopet porotne sodbe pri nas. Perva, ki je med zatoženci na versto prišla, je bila Maria Weber, 31 let stara, neomožena hči kmečkih starišev iz Rogosnie v Slovenskih Goricah domá, čversto deklè, pa precej bedastiga obraza. Bila je obdolžena, da je svojiga nezakonskiga 17 dni stariga otroka tako na vogel postelje bila, da je revčè o 3—5 dneh umerlo. Ali po dopernešenim hudodelstvu ji ne da vést nikjer pokoja več; pravi, da je nekaj storila, da ne more nikdar zveličana biti; poslednjič se gré sama sebe zatožiti. Sodija ukaže otroka, ki je že pred 5 tedni pokopan bil, izkopati; zdravniki najdejo na čepini zares razpokljino, ki je bila smerti otroka kriva. Ona vse na tanjko obstoji ter pravi, da že od mladih nog ni nikdar malih otrok terpeti mogla, in da je, ko je še v drugim stanu bila, že smert svojimu otroku namenila. Dosihmal je lepo in pobožno živela; bila je tudi zvesta tovaršica tiste tercijske bratovšine černih molit. bukev, ktera se po slovenskim Štajarskim mende v škodo pravi pobožnosti, kakor ljulika med pšenico, preveč razširja. Bivši v drugim stanu je večkrat pri spovedi bila, ali hudič, kakor je rekla, ji je vedno branil, se greha nečistosti spovedati, in je terjál otroka samiga od nje; vedno se ji je zdelo, da jo derhal peklenskih duhov, kač in strahov obdaja in jo sili, naj otroka umorí! — Deržavni pravdnik, slavnoznaní g. dr. Mulej, ki je, naj bo v nemškem ali slovenskim jeziku, kakor vstvarjen za mesto postavniiga zastopnika, se je v pravdi oslepjene reve izverstno obnašal, in hudodelnico, čeravno ni popolnoma jasne pameti bila, vunder toliko razumno dokazal, da je dobro vedila, kaj je storila, ko je otroka ubila. Zagovornik, bistrourní g. dr. Forregger, pa si je krepko prizadeval dokazati, da hudodelnica bedasta nima toliko razuma, da bi se zamogla hudodelstva okriičiti. Zaslišani zdravniki so jo scer slabe pameti in nabožne tužnosti bolno spoznali, vunder ji niso zdraviga prevdarka odrekli, po katerim je hudodelstvo dopernesla. (Ne moremo se pri ti priliki opombe zderžati, da naj bi v slovenskih porotah g. zdravniki svoje mnenja tudi v slovenskim jeziku naznavovali, ker se od tolmača ne more terjati, da bi vse besede zdravniških umetnost razumel in jih posloveniti zamogel). Porotniki so zatoženo „krivo“ spoznali, da je otroka umorila; na to je bila po sodnikih k smerti obsojena; zdelo se je, da te razsodbe clo ni razumela. Vse okoljšine pa so nam porok, da ji bojo cesar smertno kazin milostno prizanesli in jo v nepredolgo ječo spremenili, kar ji je bilo v tolažbo pred njenim odhodam tudi obljubljeno.

2. in 3. septembra sta stala pred sodbo mož in žena Tomaž in Ana Šiker, stariši šesterih otrok in najemnika neke slaboznane gostivnice v Dolgim Dolu poleg Marburga, — zraven nju tudi Miha Juder, 58 let star vdovec iz fare spodnje Kunigunde. Mož in žena sta bila obdolžena hudodelstva tatvine in vdeležnja ropa, mož še poverh tega tudi hudodelstva goljufije; Miha Juder je bil obdolžen vdeležbe hudodelstva tatvine s Tomažem Šikerjem vred, in zraven tega še dveh prestopkov tatvine. Šiker in Šikerca sta obstala hudodelstva, pri ropu pa le nju vdeležbo, in Šikerca le toliko; da je mogla denar, ki ga ji je

mož dal, za gospodinstvo obrniti. Juder je vse tajil. Porotniki so Šikerja vsih hudodelstev „kriviga“ spoznali, njegovo ženo pa — v začudenje sodnikov — le samo vdeležbe tatvinstva krivo, vdeležbe ropa pa ne. čeravno je sama obstala, da je ropani denar porabila v gospodinstvu! Šiker je bil na to za 6 let v teško ječo obsojen, žena pa le na 3 mesce v ječo. Tudi z razsodbo porotnikov zoper Miha Judera, ki je bil le prestopka tatvine kriv spoznan, ni bila večina pričujočih zadovoljna. Obsojen je bil po tem v ojstri zapor na 6 tednov. — Predsednik obéh porot je bil g. Kopper, deželne sodije svétovavec; obravnave so bile s pomočjo tolmača deloma v slovenskim jeziku.

Še to Vam moram danes povedati, da je slavni domorodec, g. dr. Kočevár, k nam v Celje za c. k. zdravnika prišel, kar nas serčno veseli, ker smemo pričakovati, da nam bo verliga g. Jož. Drobniča v slovenskim slovstvu vredno namestoval, ki je za vterjenje oslabiljeniga zdravja v Vitanju spet v duhovsko službo stopil.

Iz središa Istrie. Večkrat beremo, da pri nas slabo stoji s slovanskim jezikom, kteriga taljanšina zatiruje. V šolah vunder ni taka. Lansko leto in tudi letos sim bil pri vsih očitnih skušnjah gimnazia u Paznu, in z veseljem sim vidil in slišal, de se je u vsih razredih tudi slovanski jezik učil, letos u vsakim razredu po 2 uri u tednu. U vsih šolah se je pri očitni skušnji tudi besedilo (deklamiralo), kar je pričujočimu kresijskimu g. poglavarju baronu Miroslavu Grimšicu posebno dopadlo. Slišal sim tudi od več strani, de so se učenci ilirsko narečje radi učili. Ni tedej resnično, kar smo v nekterih časopisih brali, de Pazinski učenci, Slovani, za slovanski jezik nič ne storijo. Tudi še preden se je ta jezik kakor šolski nauk učil, so nekteri učenci slovanske slovnice učencam dajali, kakor tudi slovenske in horvatske časopise, ktere so mnogi radi brali. Ko je pa bila z ustavo tudi ravnopravnost vsim austrijskim jezikom podeljena, se je pokazal tudi med učenci Pazinskiga gimnazia hvale vredni slovanski duh. Iz tega maliga tedaj ljube Novice lahko vidite, da se je vunder kaj za mater Slavo tudi pri nas storilo; vsak početek pa je težaven. Naj tedaj sleherniga spodbadajo besede učeniiga Slovana: „Počnimo mi, pak će drugi bolje slèditi, ali naša će to biti najveća slava“.

Eden vaših prijatlov.

Iz Celjovca. Novo društvo za izdajanje dobrih slovenskih bukev, ki se je pod imenam „društva sv. Mohora“ na Koroškim začelo, je te dni postave za izdajanje in razširjevanje dobrih bukev za Slovence na svitlo dalo. Drugo pot bomo obširniši naznanili namen tega društva, kako se zamore v to društvo stopiti itd.

Iz Dolenje vasi. Eno uro od prijetniga Ribniškiga terga proti Kočevju na prijaznim homeu lepa Dolenjska farna cerkev stoji; verli farmani so pred peterimi leti z velikimi stroški in s pomočjo svojiga grajšinskiga gospoda pokojniga Jožefa Rudeža, dobrotnika v Ribniški okrajni teško kdaj pozabljeniga — lepo šolo, mislil bi, kdor jo vidi, de je grad, sozidali, in si iskreniga učenika, Franceta Haleka izvolili, kteri se že tri leta prav verlo v ti šoli obnaša. V četertek 27. dan vel. serpana je bila konecletna šolska poskušnja. Ne bom na dalje popisoval, kako dobro je mladost v navadnih šolskih naukih odgovarjala. Zamolčati pa ne morem, kar sim tukaj posebniga vidil, kar je vse pričujoče v serce razveselilo, namreč: poskušnja iz sadjoreje. V kotu je bil kup zelenih sadnih vejic. Nekoliko učenčkov je s klopí stopilo in vsaki vzame vejico v eno, in nožiček ali žagico v drugo roko. Gospod školnik jih poprašuje o zasajenju, presajanju, cepljenju, požlahnjenju mnogoverstnih dreves, in o vsih k sadjoreji potrebnih vodnostih. Po-

poznejši vžitek, ker se bo brez gnjiline čez zimo dobro ohranil. Za sème odločeni naj se shrani na posebnim kraju. Imenovani kmetovavec prosi druge kmetovavce: naj se prepričajo njegoviga nasveta. Ako se ta skušnja potrdi, bi se dala po nasvetovani ločitvi krompirja, in če bi se tisti, ki je gnjilini bolj podveržen, poprej povžil, ta boleznin močno odverniti. (Zna biti, da je gnjjenje krompirjeviga zeliša s tem v nekakošni zvezi). Poskušnje je ta svet gotovo vreden.

Bolezin na grojzdi že blezo pri nas.

Iz Notranjiga. Te dni sim več kmetam pripovedoval, kako da časniki od posebne boleznin ali plesnobe pripovedujejo, ktera se je v Italii in v Tirolih na grojzdi pokazala. Na to mi eden odgovori, da se nekaj posebniga že tudi na brajdi njegove domače hiše kaže. Gremo vkupej gledat, in res je grojzde vse več ali manj z nekako belo stvarjó prevlečeno bilo, in ko se je jagoda obrisala, se je kožica z rujavimi lisicami omarogana vidila; tudi duh in okus jagod je nekako plesnivost občutiti dal, enako skorej kakor pri korunu. Gledal sim potem na terti pri svojim stanovanji; zapazil sim tudi kaka dva ali tri bolne grozde, drugi so bili zdravi in po redu debeli. Popoldne grem iz Podlike v Šent-Još nad Polhovim Gradcam (precej visoko je), obiskat g. fajmoštra, svojiga prijatla. Ko po raznim govorjenji v zadnje na vínsko terto prideva, mi pové ta prijatel od terte na steni svoje hiše, in mi jo pokaže. Tukej je bilo grojzde sploh vse bolj ali manj sivkasto, in jagode so bile večidel drobne, in kožica pod sivkasto stvarjo tudi marogasta. Kakih šest tednov je, mi reče na to prijatel, kar je kakor nekakošna huda rôsa na terto padla, in od te dôbe si grojzde kar nič ne pomaga. Tudi listje ali perje na terti je v obeh krajih semtertje z belo stvarjo porašeno; pomniti pa je, da terta je ena bela muškateľovna, druga pa španjska, ali kakor ji v več krajih pravijo vipavska, z močno narezljanimi peresi, kjer pri nobeni po navadi ni kaka mehka volnica po listih in peclih porašena, in da se je na teh tertah do zdaj sad vselej pozorel. — Da se ni do zdaj pri nas ta prikazn zapazila, pride od tod, ker grojzde, kakor pravijo v moki, je sploh z nekako belo stvarico potreseno; vender imenovana plesnivost je veliko bolj očitna. Ako niso drugi že tudi te prikazni zagledali, naj bolj pazijo; blezo da bo taka z njo, kakor s korunovo boleznijo. Po nekim Vipavcu sim že slišal, da ondi je grozde vedno terdo, in se nič ne zori; več nisim mogel zvediti, ker nisim sam z njim govoril; morebiti bo že tudi tamkej taka boleznin. H.

En večer na gori nad Soderšico.

Ljube Novice, ve dalječ okrog slovite. Vas mnogoteri rad poslušá. Ve zatirate škodljive pomote in ste krepka bramba resnice. Ve ste od draverhaste smereke na Štajarskim, kjer je zmotljiva domišlija hotla mater božjo viditi, povedale, da je prazna reč in ste bratoljubno opominjale, da naj ljudje nikar z nepotrebno hojo zastran tega draziga časa in na sto družih strani potrebniga denara ne zgubajo.

Tudi ste ve že enkrat ravno to reč, ktero zdaj hočem v misel vzeti, pretresovale. Vém, da Vam pogreta kaša ni zaželjena, ker imate drugih predmetov dovolj. Pa vendar se nadjam, da bote to, kar je nas petero pred nekimi tedni dobro slišalo in pri treh ljudeh natanjko vidilo, v radost večini bravcov, ki tudi nehotama o ti reči razne govorice slišati morajo, brez zamudno razglasile, ker malikovavske komedije na ti gori še vedno ni konca.

Podali smo se trije duhovni, en zdravnik in en po-

dobar nek petik zvečer na goro, ki je v Ribniški tehantii nad Soderšico na južno-zahodni strani, kjer stanuje tako imenovano zamaknjena deklica.

Po govorici smo zvedili, da se o petkih tû, kamor ljudje vedno obilno zahajajo, nar imenitniši reči godé. Tisti večer je bil res kaj ugoden; mesec je prijazno svetil in obzor je na tej gori lepo razprosten.

Pridši na goro zagledamo že mnogo ljudi večidel od Kope, in tudi nekaj iz Goriške in Terzaške škofije. Zdaj nas nar bolj mika zvediti, kje je stanovanje častene deklice. Polni svetiga straha stopimo v njenoleseno prebivališé, in ker je ni bilo domá, smo z dovoljenjem hišnih njene lepe v dar ji prinesene tablice pregledovali ter skerbno spraševali, kdaj bi tako srečni biti mogli, da tisto vidimo, zavolj ktere se je že toliko stopinj storilo.

Povedó nam, da še le zvečer o Ave Marii, ker je ona zdaj pri duhovnu ali pa gori v cerkvi, kamor se po velikonoči skorej sleherni dan pelje.

Toraj odidemo in kar pazljivo stražimo, kdaj da se bo povernila. Med tem pa vidimo množico ljudi na goro iti, ki so popotovaje, kakor za kak božji pot, sveti roženkranc molili.

Kadar deklico dvoje majhnih deklet na vožičku domu pridedrá in jo k mizi vmesti, kjer ona jame nektere podobne matere božje vredovati, se mi brez obotavljanja tje podamo, hrepeneči ž njo se pogovarjati. Ona se da na posteljo prenesti, kjer sedé moli in se našimu nadležnimu spraševanju odtegne.

Deklica je tanjka, suha in bolestne barve, precej velika, ker že šestnajsto pomlad šteje.

Med tem smo pozvedovali, če bo nocoj kervavi pot pri njej viditi, kar je nam v našo žalost odrečeno bilo. Prašali smo, če bo ona nocoj obhajana, in ker smo zvedili, da bo, smo dalje prašali, od ktere strani pa sveta hostia pride? Ker ste nam dve strani zaznamovane bile, smo tje, kakor je lahko misliti, vso pazljivost nategnili.

Noč mrak spodrine. Deklica se vleže po postelji; mi za boljši razsvetljenje izbe memo navadniga nadležujemo, in tudi seboj smo nekaj sveč imeli, katerih eno smo prižgali, ker smo stali nar bližej pri postelji.

Kadar se je ljudém, ki so zunej stali, dovolilo v hišo iti, jo hipama, kakor da bi cerkev bila, klecé napolnejo, okna pa se z glavami zunajnih gledavcov zamašé, da se skorej dihati ne da. Kmaló potem deklica neprejetno zakriči, se zviija, oči okrog suče, pravi da so ozke vrata in da je ojstra pot v nebesa; se urno k gležnam oključuje in spet poravná, noge premika, kakor da bi jo terne zbadalo in zlo neprejetno s stokratnim ponavljenjem zaupiva: u, u, u itd.; zdaj plane na kviško, z rokama okrog lomati, dopovedovaje, da vidi Kristusa priti, da z mečem proti, da vidi Mario, ki kervave solze toči itd. Vés njeni govor pa je slabo zvezan, in večidel le v zdihljajih obstojí.

Med to dôbo tudi nek odločen molivec službino prične moliti žalostni del svetiga roženkranca, deklica pa se po postelji véde kakor da bi skrivnosti roženkranca na-njo posebno moč imele. Tisti pa, ki je sveti roženkranc molil, nas svari, da naj poklekne (vsi drugi so že od začetka klečali) in nam jezno zabavlja, da smo neverniki.

(Konec sledí.)

Pogled po Senožški okolici na Notrajskim.

(Dalje.)

Spustimo se po derči k cerkvi sv. Brica, ki je na uni plati Nanósa. V tej cerkvi je prebivalo o francoški vojski mnogo konjikov, ki so jih Francozi podili.

V teh krajih dobro znan gospod Matevž P..., ki na podnožju Nanósa prebiva, jih je več tednov s potrebno jedjo in pijačo preskerbel, in dobil je zavolj tega zlato svetinjo.

V dolini ne delječ od sv. Brica je vas Veliko Ubeljsko. Vse hvale vredni kaplan te vasi je šolo ustanovil, v kateri sam otroke sploh v slovenskim jeziku uči. Iz velikiga Ubeljskiga se pride v vas Strane, kjer pred cerkvijo drevo z imenom tisa (*taxus baccata*) raste, ki se na Krajskim po redkim najde, in ki je v sredi med jelovim in listnatim drevjem. Stranci! zvedili smo, de ste se čez sostavik, ki smo ga v 32. listu Novic brali, močno togotili. Vtolažite in ohladite se v dobri in merzli stranski vodi!

Ne delječ od Stran je jamski grad. Spomnimo se pri ti priči na Miroslavovo Ivanko, kateri se prav za malo zdi, de je še niso v slovenskim gledišu igrali. Kje pa imamo obljubljeni slovensko gledišo? *).

Čez Št. Mihel pridemo v jamski grad. Erazem Lueger je že večidel bravcam „Novic“ dobro znan, in hočemo le nekatere imenitosti tega grada popisati. 80 sežnjevisoka in še več kot še enkrat tako široka skala pokriva grad kneza Vindišgraca, ki je bil nekdanj grofa Kobencelna. Na podnožju skale voda v jamo teče, ktera v Ipavi zopet iz zemlje izvira; okolj 6 sežn. od vode visoko so vrata, ki so bile o časih Erazma narejene. Skozi nje se gré v jamo, ki je pol ure dolga, in iz ktere se 60 sežn. visokejši vun pride. Kapnik te jame je lepši, kot v Postojnski, ker ni tako močno vkajena, in prebiva v nji več 1000 topirjev, ki na stenah visijo. Drugo nadstropje grada je gotovo okolj 25 sež. od tál visoko, pride se po mnogih stopnjah v jamo, ki je nad streho grada. Ta jama, ki je okolj 50 sežn. od tál visoka, ima za več kot 500 ljudi prostora, in tukaj je Erazem Lueger s svojo množico prebival, in v letu 1482 zavolj nezvestobe svojiga služabnika smert storil. Iz jame je bila podzemeljska pot v bližnji gojzd, pa ne v Ipavo, kakor nekteri mislijo, in po tej poti je Erazem s svojo množico potrebno jed in pijačo dobival.

Jamski grad, ta čudež narave se ne da lahko dobro popisati, svetvamo tedaj popotnikom, de naj ga sami pogledajo.

V skalovju jamskiga grada imasta dva krokarja (*corvus solitarius*) vsako leto mlade. Ko mladiči odrastejo, vstane med njimi in starišimi hud boj, stariši premagajo mladiče, in ti morajo v ptuje kraje pobegniti. Dobro bi bilo, ako bi se to z marsikterim kmetiškim otrokam zgodilo, kateri svoje stariše, ki so mu celo premoženje izročili, iz hiše preganja.

Iz doline jamskiga grada se pride na goro, kjer ste vasi Bukovje in Gorenje. V ti vasi pridši se moramo marsikteriga reveža spomniti, ki je v neusmiljene roke taci ljudi prišel, ki se cesionarji imenujejo; ti so take stvari, ki od kupovanja dolgov živijo.

Mramor, žival grozno škodljiva zelišam na polju, je kmetam dobro znan; še bolj nevarni kot mramor so pa cesionarji za premoženje in blagostanje kmetov. Cesionar kupi dolg, in še polovice vrednosti za-nj ne da, če ima odstopni list (cesion) v rokah, uboziga dolžnika precej prime, ga toži in zarubi. Kmet, ki si ne more pomagati, prosi cesionarja za odlog, da mu ga, pa kako? Kmet, ki je 100 goldinarjev dolžan, mu mora, ako noče, de mu bo zemlja prodana, samo za poterpljenje 20 goldinarjev plačati; poterpi oderuh majhin čas, pa kaj to pomaga. Kmaloreveža spet prime; dolg, ki je poprej 100 goldinarjev

znesel, znese že več kot 200 goldinarjev, in kdo je vsiga tega kriv? Cesionar, ki se z odertijo pečá. Tak požeruh prodá kmetu zemljo in ga spodi iz očetoviga doma; ubogi kmet pa mora od hiše do hiše živeža iskati. Varite se tedaj kmetje! takih pijavk in požrešnežev, ki se cesionarji imenujejo, in prosite v svojih zadregah rajši poštenih in usmiljenih možih za pomoč.

V Bukovjah in Gorenjah kmetje le večidel od bližnjiga jamskiga gojzda živijo, ki okolj 7000 jutrov ima. S tem gojzdam so v letu 1848 grozno gerdo delali, zdaj pa plačujejo, de se sami sebi smilijo.

(Konec sledi.)

Novičar iz slovenskih krajev.

Xp. Iz Celja. 5. in 6. t. m. sta stala pred porotno sodbo Gašper Stražek, 24 let star šivár, in pa Matija Friedl, 20 let star tkavec, obá iz Pilštanj; Friedl je bil obdolžen, da je mesca svečana 1850 kmeta Klakočarja napadel in mu nekoliko usnja obropal, Anton in Gašper Stražek pa sta pri tem ropu pričujoča bila, da se Klakočar ni upal braniti, in sta se tako ropa deležna storila. Anton Stražek je bil še dalje obdolžen, da je z Matijam Friedelnam o puštu leta 1850 Gračnarja in Gračnarco za 4 gold. obropal, in Matija Friedel poverh tega, da je Rebersaka za 18 gold. vrednosti pokradel. Friedl in Anton Stražek sta poprej te hudodela obstala in se s poškodovanim tudi pogodila, pozneje sta pa vse tajila, rekoč: da sta le v strahu in zmešnjavi tiste hudodelstva obstala in da sta nedolžna. Anton Stražek, ki je med tem umerl, je poslednjič na smertni postelji vse obstal in skesan tega hudodela pred večniga Sodnika stopil; Matija Friedl, grozovit ropar celi soseski, kateriga obraz že kaže prekanjeniga hudodelnika, pa je terdovratno in vsim pričam vkljub od konca do kraja vse tajil; Gašper Stražek je zastran ropa le toliko obstal, da bi se mogel vdeležbe tatvinstva dolžiti. — Deržavni pravdnik g. Teischinger je v lepim jasnim (nemškim) govoru krivico zatožencov dokazal; zagovornik g. dr. Forregger je rekel, da za Friedelna noče ne besedice ziniti, ki naj zapade brez milosti roki pravice; Stražeka je pa deležnika tatvinstva, ne pa ropa, spoznal. Porotniki so Friedelna „ropa kriviga“ spoznali, ki je bil nad Klakočarjem dopernešen; čudno pa je bilo, da so ga vdeležbe ropa nad Gračnarjem „nedolžniga“ razsodili! Friedl je bil potem na 6 let v teško ječo obsojen. Gašper Stražek je bil vdeležbe ropa „nedolžen“ spoznan in berž izpušen; — mende so porotniki to razsodbo bolj po občutku milosti, kakor po pravilih merzlokerviniga presodka izgovorili. Vesel je odšel z oblubo, da se bo vedno kot dober človek obnašal. — Konec tega spisa moramo zopet ponoviti, kar smo že večkrat rekli. — Oba zatožena, vsih 9 prič in vsi porotniki razun izvoljeniga verhovnika so popolnoma le slovenski jezik razumeli, česar priča je očitno to, da porotniki njim vsiljenih nemških besed prisege: „Ich schwöre, so wahr mir Gott helfe“ niso mogli nič kaj prav izgovoriti, — in vunder je bil pri ti poroti deržavni pravdnik, ki le nemški jezik razume, zavoljo kteriga se je mogla vsa obravnava po tolmaču iz slovenskiga v nemški jezik prestavljati, kar je silo mudivno bilo; škoda tudi za njegov zares jasni in pripričavni govor na porotnike, da ga gotovo tako dobro niso razumeli, kakor bi ga bili zapopadli v slovenskim jeziku, kteriga bi bili pazljivo poslušali, ne pa pri njem dremali. Ali ni še očitnih dokazov dovolj, kako potrebna je deržavnim pravdnikom na Slovenskim znanost slovenskiga jezika?! Poslednja povzema g. predsednika Kopper-ja v slovenskim jeziku pa je pazljivost porotnikov močno spodbodla.

*) Naprava noviga glediša je v vsakim jeziku težavna reč, še večji pa v slovanskim (poglej v Prago in v Zagreb), nar večji pa v slovenskim jeziku, kteriga bomo že še kaj časa pričakovali. Vred.

Kmetijske poskušnje.

(Polže na njivah pokončati.) Znano je, da polže pokončaš, ako jih z apnam poštopaš. Hočeš pa to s pridam storiti, mora biti 1) apno v prav drobno štupo zmleto, skozi drobno sito presejano in popolnoma suho; 2) njive, na katerih so polži, naj se zvečer in zjutraj, kadar začno nad sadeže lesti, o gorkim vremenu brez vetra, poštopajo. Čez en teden je dobro še enkrat poštopati, da se tudi tisti polži pokončajo, ki so po prvem šupanju še živi ostali.

Pogled po Senožški okolici na Notrajskim.

(Konec.)

Vsakimu se mora milo storiti, ako razdertijo v jamskim gojzdu vidi, v katerim večidel le hoje in bukve rastejo. Kdo pa je tega kriv? Alj samo kmetje? Ni res, tudi lesniki (gojzdnarji), ki se po gojzdnih postavah prav nič ne ravnaajo. V poprejšnjih letih je kmet sekal, kjer se mu je ljubilo, če je le kupšino v Lاندolu plačal; zdaj pa, kakor slišimo, v vsih krajih gojzda lesniki za kupčijo in hišno potrebo drevesa odkazavajo. De je to za gojzd grozno slabo, se že zdaj vidi; goljave v gojzdu so velike; nekteri kmetje sekajo tako tje v en dan, de posekano drevo mnogo družih dreves in mladine podere, mladino pozimi sneg polomi in merzlina vzame, ker njeno streho, namreč veči drevesa posekajo, kar pa od mladine ostane, živina pojé. Zjokati se je, ako se zagleda okolica oglarije, ki je že zdaj kamnitnemu Krasu enaka. Kmetje! kmalo boste namest gojzda samo skalovje imeli, in objokovali boste svoje nespametno ravnanje. Tebe, vlada, pa prosimo za pomoč, ki je silno potrebujemo; ako je ne dobimo, bomo kmalo s slamo in z gnojem kurili.

Zdaj se pa v Hrenovško faro podajmo, kjer imajo fajmoštra, tri kaplane in slovensko šolo. Kmetje te fare imajo prav dobre zemlje, ktere po 2000—4000 goldinarjev veljajo, ali clo malo se za-nje pečajo, in se rajši po cesti vlačijo, ki je poguba kmetam.

Hrenovčani in tudi sosedje so s svojo živino in svojimi vozmi vedno na teržaški cesti, pa koliko dobička imajo od vožnje? Poprej ko blago v Terst perpeljejo, se oglasijo skorej v vsih kerčmah (oštarijah), in se z dobrim vincam nalivajo, uboga živina pa tobak pije, in zavolj tega večkrat na cesti pogine. Kar je arabški konj med konji, je Hrenovski med merhami, in če bi imeli postave zoper terpinčenje žival, kar bi bilo prav potrebno, bi bilo s Hrenovčanam grozno veliko opraviti. Voznik pustí na cesti denarje in gnoj, ki bi ga na zemlji močno potreboval, pride iz vožnje s prazno mošnjo pijan domú, in tepe ženo in otroke, ki so domá stradali. Zabrede zavolj pijanosti in drugih napčenost v dolgove in pride kmalo v roke cesionarjem; če je pa v takih rokah, gorjé mu! se že vé, kaj da se bo z njim zgodilo. Popustite tedaj kmetje, kar nar bolj more biti, vožnjo, in poprimite se rajši kmetijstva, ker imate dobre in rodovitne zemlje.

Pojdimo zdaj čez teržaško cesto, ki smo jo v Razdertim popustili, v v lepim kraju ležeče vasi Sajavče in Rakulik in v Lozo, ki je kot Berda vlastnina kneza Porcija-ta. Oba gojzda imata okolj 2000 oralov in od nju bi morali ravno to pisati, kar smo od jamskiga gojzda povedali. V Lozi kmetje mnogo polhov nalovijo, in če ravno ni pri tem lovu veliko dobička, je vunder boljši polhe, kot sovražene muhe loviti.

Zdaj se pa čez goro sv. Urbana v zgornje Ležeče podajmo, ktera vasica prav nič znana ni. Za naprej bo pa bolj znana, ker bo blizo nje kolodvor železnice. Ne delječ od te vasi bodo, in sicer od Čep-

nuga do Famel, okolj dve uri hodá dalječ šest podzemljiških cest (tunelov) naredili, ki bojo z zidanimi mostmi (viaduktmi) sklenjene; zidanje, ki ga ni enaciga v našim cesarstvu.

Uremska dolina, kinč Senožške okolice, se začne na podnožju Ležeškiga hriba. V nji je mnogo nogradov, v katerih Uremci na letu okolj 2000 veder vina dobijo, sadja je tudi včasih toliko, de ga za več kot 2000 goldinarjev v enim letu v Terst prodajo. Z rejo ovác prebivavci Uremske doline tudi veliko pridobijo. Samo dva posestnika imata okolj 1000 ovác, ki jih poletu na snežniškim gojzdu alj na Nanósu, po zimi pa v Istrii pasejo. Volno Hočevanjem prodajo, alj pa sukno iz nje tekajo. Pred nekimi leti so v teh krajih tudi premog kopali; pri tem kopanju je pa bila zguba in zavolj tega so ga popustili.

V Uremski dolini, ki ima čez 1000 prebivavcov, je fara s fajmoštram in kaplanam; cerkev je lepa in ima pet iz marmorja narejenih oltarjev. Žali Bog! de nimajo šole, in Bog vé, zakaj de so učitelju slovó dali?

Reka, ki krajnsko in premorsko deželo mejí, teče blizo Urem, pod vasjo Matavn (Št. Kocjan) v jamo, ki jo je dr. Šmidl popisal.

V Matavnu prebiva iskreni Slovenec, gospod Mahorčič. Ni dolgo tega, ko je v Sežani in sicer sodii slovensko tožbo podal, na katero je slovenski odvet dobil. Slava uradniku, ki je ta odvet naredil, in k lepimu izgledu naj bo svojima tovaršama, ki nerazumljivo laščino rabita.

Iz Uremske doline pride popotnik na hrib Gamberk, z njega pa v vas Sinadole in odtod čez teržaško cesto v Dolenjo vas, in se močno čudi, če zvé, de je vsaka teh vasi tudi županija, in de je v senožški okolici toliko županov. Vasica s 174 prebivavci ima svojiga župana in svoje svetovavce; vsaki hip se sreča kak župan alj svetovavec; en zbor teh gospodov bi bil večí, kakor je bil zbor poslancov v Beču.

Kdaj se bodo te županije z večimi združile?

V Dolenji vasi ni druge imenitnosti, kot stari tabor in stolp, v kteriga so kristjani pred Turki pobegovali. Pri pogledu razvaline se spomni popotnik starih časov in starih šmarnih petic; mi pa končamo svoj popis, in nadjamo se, de nismo boba v steno metali.

Poslednje

pismo rajnciga gospod Vertovca vredniku Novic *).

Iz Št. Vida 19. augusta 1851.

Predragi prijatelj! Izmed mojih vunanjih prijatlov ste Vi bili z gosp. Šmidam in svojim očetam in bratam prvi, ki ste me od daljniga o moji bolezní obiskali. Celi čas svojiga življenja Vam bom za ta živi dokaz Vaše prijaznosti hvaležen.

Enmalo sim boljši; vunder omagujem med upanjem in boječnostjo, kaj de bo z mojo boleznijo. Trebuh in noge mi zdaj zlo otekajo; zdravnik si prizadevuje, otekline splahniti; vse moje zaupanje setedaj opira na zdravilno vodo (Franzensbrunn), in to mi je tolikanj bolj treba, ker pri vsem tem, de mi jed diší in de mi prav dobro strežejo, vedno bolj moč zgubivam, de še dveh minut ne morem na nogah biti.

Povabilo k velikimu zboru v Solnograd sim — na stran položil. Prav ljubo mi pa je, de Vi greste tje;

*) Če drugi narodi poslednje pisanja svojih imenitnih mož kot častitljive spominke razglasujejo, hočem tudi jez poslednje pismo našiga nepozabljiviga, vsim Slovencam predraziga domorodca občinstvu izročiti, ker je to pismo mende poslednje pisanje tistiga možá bilo, ki nam je toliko slavniga spisal. Posebno pa bo razglas tega pisma častitim bravecem tudi zato všeč, ker bojo iz njega zvedili: kako z njegovo občno zgodovino stoji. Vred.